

Uttalanden om vikten av snabba utredningsåtgärder när någon avlidit eller skadats allvarligt vid ett polisingripande

---

Bakgrund

Den 20 april 2008 gjordes ett polisingripande mot AA. Efter ett kraftigt handgemäng övermannade polisen honom, belade honom med handfängsel och placerade honom i en piketbuss för transport till stationen. Strax efter att AA förts in i piketbussen försämrades hans hälsotillstånd i sådan utsträckning att han av polisen fördes till sjukhus, där han avled en knapp vecka senare. En förundersökning angående de ingripande polisernas ansvar för det inträffade inleddes. Den 1 juli 2009 beslutade vice chefsåklagaren BB att lägga ned förundersökningen.

Beslutet att lägga ned förundersökningen kom under hösten 2009 att uppmärksammas i medierna, och i början av oktober återupptog BB förundersökningen och överlämnade därefter ärendet till överåklagaren CC. Sedan ett antal ytterligare utredningsåtgärder vidtagits beslutade CC i sin tur den 12 mars 2010 att lägga ned förundersökningen.

Sedan även detta beslut blivit föremål för viss uppmärksamhet i medierna inledde överåklagaren DD en granskning av ärendet. Han fann därefter, i beslut den 24 juni 2010, inte anledning att ändra CC:s beslut. DD ansåg emellertid att händelserna på sjukhuset borde utredas ytterligare och överlämnade till åklagare vid Göteborgs åklagarkammare att bedöma om en förundersökning skulle inledas.

Den 4 november 2010 beslutade EE, kammaråklagare vid Göteborgs åklagarkammare, att inte inleda en förundersökning rörande något brott som kan ha förövats vid sjukvårdsomhändertagandet av AA eller av någon som därefter lämnat uppgifter till utredningen med anledning av hans död.

Polismyndigheten i Västra Götaland har med anledning av det inträffade gett en särskild utredare, professor FF, i uppdrag att utreda bl.a. hur man på ett bättre sätt kan hantera anmälningar mot polisanställda. Hans arbete påbörjades den 1 april 2010, och uppdraget med slutrapport skulle vara redovisat senast den 15 december 2010. En delrapport presenterades i augusti.

Anmälan m.m.

GG, mamma till AA, har i en anmälan som kom in till JO i oktober 2009 framfört klagomål mot polis och åklagare med anledning av dels polisingripandet mot AA, dels handläggningen av den ovannämnda förundersökningen.

Under det senaste året har det även kommit in ett antal andra anmälningar med liknande innehåll. Jag har avslutat de ärendena med hänvisning till att jag inte anser att JO bör inleda en granskning under pågående förundersökning och uppgett att eventuella åtgärder och uttalanden från min sida angående det inträffade, när förundersökningen avslutats, kommer att göras i det ärende som inleddes med anledning av GG:s anmälan, dvs. i detta ärende.

Utredningen och avgränsningen av min granskning

Jag har tagit del av de ovan angivna besluten i vilka BB, CC och DD kommit fram till att det inte går att hålla någon polisman straffrättsligt ansvarig för det inträffade samt av EE:s beslut angående sjukvårdsmhäändertagandet m.m. Vidare har muntliga upplysningar inhämtats från DD.

När det gäller åklagarnas beslut att lägga ned eller inte återuppta förundersökningen, gäller att JO som regel inte prövar myndigheters ställningstaganden i sak, i synnerhet om de bygger på överväganden i bedömningsfrågor. Ett beslut att lägga ned en förundersökning bygger ofta på bedömningar, bl.a. av den bevisning som finns och av vad som kan vinnas med ytterligare utredningsåtgärder. I bedömningsfrågor kan man också ha olika uppfattning utan att någon av dem kan sägas vara felaktig. Tre åklagare har var för sig utrett och prövat de straffrättsliga aspekterna av polisingripandet mot AA. Efter det att förundersökningen återupptogs i oktober 2009 vidtogs också ett antal ytterligare utredningsåtgärder.

Mot bakgrund av detta och då det redan vid tiden för anmälan till JO hunnit förflyta lång tid från det aktuella ingripandet anser jag att en ytterligare granskning, nu från min sida, knappast skulle kunna bringa någon ökad klarhet rörande de omständigheter som föranlett AA:s död.

Min granskning har i stället begränsats till endast en, men långt ifrån oviktig, fråga, nämligen om förhör med inblandade poliser genomförts med tillräcklig skyndsamhet. I den delen har bl.a. en diarieutskrift begärts in och granskats. Muntliga upplysningar har hämtats in från kommissarien HH och från BB.

Jag redovisar därutöver vissa allmänna synpunkter vad gäller utredning av fall då en allvarlig personskada eller ett dödsfall inträffat i samband med ett polisingripande.

Av utredningen har bl.a. följande framkommit. Förundersökning inleddes den 25 april 2008. BB hade inledningsvis tillgång till bl.a. promemorior upprättade av de fyra polismän som deltog i handgemänget med AA. Förhör med AA:s flickvän samt de kamrater till honom som varit närvarande vid ingripandet hölls i maj 2008.

En rapport från en utvidgad rättsmedicinsk obduktion blev färdigställd den 8 juli och kompletterades, sedan BB ställt vissa frågor, den 14 augusti 2008. Förhör med de polismän som iakttagit eller deltagit i ingripandet, sammanlagt 13 stycken, hölls från mitten av november 2008 till mitten av mars 2009. Med anledning av vad som kom fram vid förhören ställde BB därefter ytterligare ett antal frågor till den läkare som upprättat rapporten från den utvidgade rättsmedicinska obduktionen. Dessa frågor besvarades i början av juni, och förundersökningen lades ned den 1 juli 2009.

BB har uppgett att han inte med någon säkerhet kan uttala sig om varför det kom att dröja ungefär tre månader från det att det rättsmedicinska utlåtandet hade kompletterats till dess att förhören med de ingripande polismännen påbörjades, men att det råder ett ansträngt arbetsläge på enheten. Han har vidare uppgett att det naturligtvis hade varit bra om förhören hade kunnat hållas tidigare och att tanken redan i inledningen av utredningen var att alla som varit närvarande på platsen skulle förhöras. BB ville dock inte hålla förhör med polismännen förrän utlåtandet var klart. Han har, under olika perioder av förundersökningen, haft täta muntliga kontakter med utredaren. Om det, när förhören med polismännen väl inleddes, hade kommit fram uppgifter som lett till att någon kunde anses vara skäligen misstänkt för brott, är det sannolikt att han agerat i syfte att påskynda utredningen. Slutligen har BB uppgett att han inte kommer ihåg när han gav direktiv om att de olika polismännen skulle höras eller om han påmint utredaren om givna direktiv.

I ett beslut den 19 november 2010 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

Förhören med inblandade poliser

Jag har inte funnit tillräcklig anledning att hämta in ett yttrande från Åklagarmyndigheten, men vad som kommit fram föranleder följande uttalanden från min sida.

En förundersökning ska enligt 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken, förkortad RB, bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Finns inte längre skäl att fullfölja en förundersökning ska den läggas ned. Enligt 1 a § förundersökningskungörelsen (1947:948), förkortad FUK, har undersökningsledaren ansvaret för förundersökningen i dess helhet. Han eller hon ska se till så att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom eller henne behövliga direktiv för arbetet.

Enligt 5 kap. 1 § polisförordningen (1998:1558) ska ett ärende omedelbart överlämnas till åklagare för prövning om en förundersökning ska inledas eller inte bl.a. om en person skadats genom något som en polisman gjort i tjänsten och skadan är allvarlig. I 5 kap. 2 § samma förordning föreskrivs dels att den myndighet där frågan om att inleda en förundersökning uppstått omedelbart ska vidta de åtgärder som brådskar och som inte utan olägenhet kan skjutas upp, dels

att en förundersökning mot en anställd inom polisen ska inledas och bedrivs med särskild skyndsamhet.

Det är naturligtvis i princip alltid en fördel att hålla förhör i så nära anslutning som möjligt till den händelse som förhöret avser. Detta gäller inte minst när det gäller uppmärksammade och omskrivna händelser där förhörspersonernas minnesbilder – förutom att blekna med tiden – även riskerar att påverkas av t.ex. vad som skrivs eller sägs om saken i den offentliga debatten. Jag noterar även DD:s påpekande om risken för att polismäns minnesbilder påverkas genom deltagande i en s.k. debriefing efter traumatiska händelser.

I den aktuella förundersökningen har det – sedan det rättsmedicinska utlåtandet med svar på de kompletterande frågorna väl färdigställts i mitten av augusti, dvs. nästan fyra månader efter det att förundersökningen inleddes – därefter dröjt ytterligare tre månader innan det första förhöret med en polisman ägde rum. När det sista förhöret med en polisman hölls, hade förundersökningen pågått i närmare elva månader. BB har inte, utöver ett ansträngt arbetsläge, kunnat lämna någon förklaring till att förhören inte påbörjades i närmare anslutning till att utlåtandet var klart. Han har vidare uppgett att han sannolikt hade försökt påskynda utredningen om det vid de inledande förhören hade framkommit uppgifter som hade lett till att han ansåg någon vara skäligen misstänkt för brott.

När en förundersökning inleds är det bestämmelserna i 23 kap. RB som anger förutsättningarna för att hålla förhör. Av 6 § framgår att förhör under en förundersökning får hållas med alla som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Förhör hålls med stöd av denna bestämmelse oberoende av om förhörspersonen är misstänkt, målsägande, vittne eller annan. Innan ett förhör påbörjas har emellertid var och en rätt att få besked om anledningen till förhöret. Det gäller alla förhör. När misstanken mot en viss person har uppnått sådan styrka att han eller hon är att anse som skäligen misstänkt för brott, tillkommer att denne vid förhöret ska underrättas om misstanken i enlighet med bestämmelsen i 18 §. Enligt 12 § FUK ska den misstänkte då också underrättas om sin rätt att anlita biträde av försvarare under förundersökningen och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas.

Min företrädare, chefsjustitieombudsmannen Claes Eklundh, har, i ett ärende som gällde en för brott utpekad polisman, påpekat att när denne på ett tidigt stadium av utredningen hördes upplysningsvis medförde det en icke obetydlig risk för att han under förhöret, medvetet eller omedvetet, skulle komma att lämna för honom själv oförmånliga uppgifter, vilka sedermera kunde komma att användas mot honom vid en straffrättslig prövning, utan att han fått tillfälle att ta ställning till om han önskade biträde av försvarare. Det förhållandet att ett förhör avbryts efter det att sådana uppgifter lämnats förändrar inte situationen (JO 2000/01 s. 100, särskilt s. 105).

Om omständigheterna är sådana att det finns anledning att anta att brott har begåtts men det inte genast kan konstateras att någon av de personer som befunnit sig på plats är skäligen misstänkt för brott, krävs det således ytterligare utredning. Om utredningen leder till att någon skäligen kan misstänktas för brottet ska förhöret med denne ske med iakttagande av de rättssäkerhetsgarantier som ska omgärda ett sådant förhör. Det innebär givetvis i sin tur att det i den beskrivna situationen är angeläget att all den ytterligare utredning som kan fordras, t.ex. en rättsmedicinsk undersökning, genomförs snarast möjligt.

Jag anser mig mot bakgrund av det ovanstående inte kunna ifrågasätta BB:s bedömning att det fanns anledning att avvakta resultatet av den utvidgade rättsmedicinska obduktionen innan han bestämde sig för att hålla förhör med vissa av de berörda polismännen. Jag utgår nämligen från att han ansåg sig behöva ha klarare besked om bl.a. dödsorsaken för att kunna avgöra om någon polisman borde förhöras som skäligen misstänkt för brott. Å andra sidan kan jag inte förstå att det funnits något hinder mot att hålla förhör med de polismän som inte aktivt deltagit i att fysiskt betvinga AA och inte heller varit ansvariga för hur han därefter transporterades till sjukhuset.

En förundersökning mot en anställd inom polisen ska som redan sagts bedrivas med särskild skyndsamhet. Den aktuella utredningen rörde polismäns eventuella ansvar för att en gripen person avlidit. En sådan utredning måste självfallet ges mycket hög prioritet. Särskild skyndsamhet fordras givetvis i första hand för att säkra bevisning men är nödvändig även av hänsyn till såväl anhöriga till den avlidne som till berörda polismän. En snabb och effektiv utredning bidrar också till ett allmänt förtroende för polis och åklagares förmåga att utreda brott som påstås, eller kan befaras, ha begåtts av polismän.

Jag anser därför att BB, oavsett den rådande arbetsbelastningen, borde ha lagt sig vinn om att ge denna utredning sådan prioritet att tidiga förhör med inblandade polismän kunde hållas, i några fall tämligen omgående och i andra åtminstone betydligt tidigare än som kom att bli fallet. Jag är således kritisk till handläggningen av förundersökningen i den delen.

Avslutande synpunkter

Förundersökningen med anledning av AA:s död har således inte bedrivits med erforderlig skyndsamhet, i synnerhet såvitt gäller förhör med inblandade polismän. Den har också tydliggjort den motsättning som i vissa förundersökningar kan finnas mellan vikten av snabba utredningsåtgärder i form av förhör med inblandade polismän, å ena sidan, och polismäns berättigade intresse av att även utredningar mot dem ska omgärdas av höga krav på rättssäkerhet, å den andra.

Under senare år har flera utredningar granskat polis och åklagares handläggningsrutiner när en person avlidit eller skadats allvarligt i samband med ett polisingripande eller annars varit omhändertagen av polis. Det har också lämnats förslag på författningsförändringar och andra åtgärder som behöver vidtas,

ytterst för att öka medborgarnas förtroende för dessa brottsutredningar. Samtliga utredningar har framhållit vikten av att utredningsåtgärder vidtas snabbt.

I Justitiekanslerns rapport Rutiner vid utredningar av dödsfall i samband med myndighetsingripande (november 1998) betonades bl.a. att det är angeläget att åklagare och polisens utredningsenhet kopplas in omedelbart vid dödsfall och allvarliga personskador i samband med att någon omhändertas av polisen, bl.a. för att de ska kunna ta ställning till vilka primära utredningsåtgärder som behöver vidtas. I betänkandet Osmo Vallo – utredning om en utredning (SOU 2002:37) föreslogs ett särskilt utredningsförfarande. Det föreslagna förfarandet innebar bl.a. att det alltid ska genomföras en utredning när en person avlidit eller skadats allvarligt i samband med ett polisingripande. En sådan utredning ska genomföras även om det inte finns förutsättningar att inleda någon förundersökning och även då ledas av åklagare. Om åklagaren redan inledningsvis kom fram till att det fanns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal begåtts skulle emellertid en förundersökning inledas. Osmo Vallo-utredningen ansåg att avrapportering genom upprättande av promemorior inte borde förekomma men förhör hållas med samtliga polismän som medverkat vid ingripandet eller kommit till platsen i nära anslutning till detta. Förhören borde hållas snarast möjligt efter det att ett ärende överlämnats till åklagaren.

I Internutredningsutredningens betänkande Summa summarum (SOU 2007:5), som överlämnades till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet i januari 2007, föreslogs likaså ett sådant obligatoriskt utredningsförfarande. Utredningen poängterade vikten av att i ett tidigt skede kunna hålla förhör med bl.a. polismän och andra vittnen och föreslog, liksom Osmo Vallo- utredningen, att sådana förhör skulle kunna hållas även om det inte fanns förutsättningar att inleda en förundersökning. Om det under ett förhör lämnades uppgifter som gav anledning att anta att ett brott hade förövats skulle förhöret omedelbart avbrytas för ställningstagande i frågan om förundersökning.

Vikten av att utredningsåtgärder, bl.a. förhör med inblandade polismän, vidtas med stor skyndsamhet betonas också i FF:s inledningsvis nämnda delrapport.

Nyss nämnda förslag tar alltså sikte på att åstadkomma snabba utredningsåtgärder även i de fall då det – till skillnad mot fallet AA – inte redan inledningsvis står klart att en förundersökning ska inledas. Förslagen om ett obligatoriskt utredningsförfarande har emellertid ännu inte lett till någon ny lagstiftning.

Även inom ramen för ett sådant obligatoriskt utredningsförfarande som Internutredningsutredningen föreslagit kan förstås den tidigare nämnda motsättningen mellan snabbhet och rättssäkerhet uppstå. Den kan möjligen bemästras genom att man t.ex. ger en polisman, som ska förmås underkasta sig ett sådant särskilt förfarande, rätt att under vissa förutsättningar biträdas av en försvarare. Den enligt min uppfattning viktigaste rättssäkerhetsgaranti som följer

av bestämmelsen i 23 kap. 18 § RB är nämligen rätten för den skäligen misstänkte att anlita biträde av en försvarare.

Det är som jag ser det ytterst angeläget att säkerställa en effektiv, rättssäker och trovärdig utredning i samtliga fall då en person avlidit eller skadats allvarligt i samband med ett polisingripande. Eftersom frågan om ett obligatoriskt utredningsförfarande enligt uppgift fortfarande bereds i Regeringskansliet överlämnar jag en kopia av detta beslut till Justitiedepartementet.